

— Брама обелісків?

**Досі погляд Антимонії був зосереджений на Алебастрі.
Тепер її безвиразні чорні очі ковзають зазирнути
нарешті у твої вічі.**

— Двісті шістнадцять осібних обелісків, об'єднаних у мережу владним кабошоном, — доки ти стоїш собі, гадаючи, що таке к іржі той владний кабошон, і дивуючись, що клятих штук понад дві сотні, вона додає: — *Цього* має вистачити під час спрямування сили Розколу.

— Вистачити для чого?

Уперше ти відчуваєш у її голосі тінь емоції — роздратування:

— Щоби встановити рівновагу в системі Земля – Місяць.
Що?

— Алебастр пояснив, що Місяць було відкинуто.

— На спадну еліптичну орбіту, — після того як ти на неї витріщаєшся, вона повторює по-людськи: — Він повертається.

О Земле. Бляха-ржава. О ні.

— *Ти хочеш, щоб я піймала ржавий Місяць?*

Нассун, на скелях

Гмм. Ні. Я неправильно розкажую.

Зрештою, людина — це вона сама та інші. Взаємини виточують кінцеву форму кожного ества. Я є собою і тобою. Дамая була собою *і* сім'єю, що її відкинула, *і* людьми з Опори, що відточили її до гостроти. Сієніта була Алебастром *і* Інноном, *і* мешканцями злощасних Аллії та Меову. Тепер ти Тірино *і* подорожні засипаним попелом шляхом, *і* твої мертві діти... *і* та жива, що лишилася. Якої ти повернеш.

Я не порушу інтриги. Зрештою, це ж ти Ессун. Ти вже це знаєш. Так-бо?

Значить, далі Нассун. Нассун, якій, коли настає кінець світу, лише вісім.

Годі знати, що пронеслося у голові маленької Нассун, коли вона повернулася одного дня додому з вишколу й побачила молодшого братика мертвим на долівці кубла, а свого тата — стоячим біля трупа. Можна уявляти, що вона подумала, відчула, зробила. Можна гадати. Але неможливо *дізнатися*. Може, воно й на краще.

Ось що я знаю точно: навчання, про яке я казав, пам'ятаєш? Нассун училася стати науницею.

Затишшя має дивні стосунки зі своїми самопроголошеними хранителями каменауки. Є свідчення про існування научників

ще за прадавньої легендарної Пори шкаралущі. Це така, коли через викид якогось газу діти, що народжувалися на Арктидах, протягом кількох років мали тендітні кісточки, які ламалися від дотику і гнулися під час росту — якщо взагалі росли. (Юменеські археомести віками сперечалися, був причиною того арсен чи стронцій, і чи варто взагалі зараховувати подію до Пір з огляду на те, що від неї постраждали лише кількадесят тисяч блідих, хирлявих, дрібних варварів із північної тундри. Проте *саме тоді* мешканці Арктидів здобули репутацію хирлявців.) Приблизно двадцять п'ять тисяч років тому, якщо вірити словам самих научників, що більшість вважає відвертою брехнею. Насправді ж научники — ще давніша частина життя у Затишші. Двадцять п'ять тисяч років тому — це тільки час, коли їхня роль звелася майже до безсенсовості.

Вони досі є, хоча вже й забули, скільки всього забули. Якось їхній орден — якщо його можна так назвати — зацілів, попри те, що Університети, від Першого до Сьомого, зрікалися їхніх знань як апокрифічних і, ймовірно, неточних, і попри те, що уряди в усі віки підривали їхнє вчення пропагандою. І, звісно ж, попри Пори. Колись научиками були тільки вихідці з раси реґво — західноузбережці із червонастою шкірою і від природи чорними губами, що шанували збереження історії з ревністю, з якою люди в приязніші часи шанували богів. Вони висікали каменауку на схилах гір на скрижальх заввишки до небес, так, щоб усі бачили й знали: мудрість мусить уціліти. Та, на жаль, у Затишші знищити гору вартує вередування орогенної дитини. На те, щоби знищити народ, потрібно не набагато більше зусиль.

Тому научники уже не реґво, хоча більшість із них фарбують свої губи у чорний на пам'ять про основоположний народ. Утім, самі вони вже й не згадають нащо. Тепер це просто те, за чим пізнають научника: за губами, за стосом полімерних табличок, які вони носять, за подертим одягом, у який зазвичай одягнуті, і за тим, що ті переважно не мають справжніх громмен. Завваж, вони не безгромники. У теорії вони можуть повернутися до рідних гром

із настанням Пори, хоча за фахом вони зазвичай заблукують досить далеко, щоб повертатися не було сенсу. Насправді ж чимало гром охоче приймають їх під час Пори, тому що навіть найсуворіші громади не знехтують розвагою довгими холодними ночами. З цієї причини більшість научників вивчається у мистецтвах: музиці, лицедійстві тощо. Вони також виступають учителями й опікунами дітлахів, коли більше нікому цим займатися, і, що найважливіше, слугують живим свідченням, що інші переживали й гірші Пори протягом віків. Останнє потрібно кожній гromі.

Научницю, що пристала до Тірино, звати Рентри Научниця Камінна. (Усі научники переймають громмено «Камінний», а «Научник» визнається за рідкісніше вжитмено.) Наразі вона неважлива, але є причина, з якої ти мусиш про неї знати. Колись вона була Рентри Заплідниця Тентікська, але це було до того, як вона закохалася у научницю, що навідалася до Тентіка й віднадила тоді ще юну Рентри від нудного життя гутниці. Життя її стало б не таким нудним, якби перед тим, як вона вирушила, почалася Пора, позаяк обов'язки заплідниці в такі часи очевидні — і, можливо, це теж її віднадило. Чи, може, то були звичні дуроці юнацького кохання? Складно сказати. Научниця-коханка Рентри зрештою полишила її на околицях екваторіального міста Пенфена з розбитим серцем і повною макітрою науки, з гаманом, напханим нефритовою щербою, кабошонами й одним потоптаним ромбиком перламутру. За перламутр дівчина замовила в тесаря власний набір табличок, за нефрит придбала подорожне спорядження і постій у шинку, доки тесар не закінчить роботи, а за кабошони — удосталь міцних напоїв у корчмі. Тоді, обута й обшита, зализавши рани, вона вирушила в дорогу й сама. Так увічнюється новий виток її ремесла.

Коли Нассун опиняється на пристанку, де научниця розклала свою крамничку, Рентри, імовірно, задумується про власний вишкіл. (Ні, не про зваблення; очевидно, Рентри до вподоби старші жінки, з наголосом на «жінки». На дурну й наївну частину.) Попереднього дня Рентри пройшла Тірино, скуповуючись на ринкових

ятках і приязно всміхаючись своїми чорними губами, повідомляючи про свою присутність. Тоді вона не помітила, як Нассун дорогою додому із ясел стала й задивилася у захваті та раптовому, ірраціональному сподіванні.

Сьогодні Нассун прогуляла ясла, щоби прийти й розшукати її та щоби принести їй подання. Це традиція — себто подання, а не те, що дочки вчительок пропускають ясла. Коли вона приходить, на пристанку на лавці вже сидять двоє дорослих, слухаючи Рентри, а в подаяльній мисці науниці повно різнобарвних самоцвітів із вигравіюваним клеймом квартенту. Жінка заскочено кліпає на появу Нассун: хирлявої дівчинки, у якої ноги більші за тулуб, очі — за лице, і яка очевидно замала, щоб бути так рано не в яслах, коли нема жнив.

Нассун спиняється на порозі пристанку й відсапується, через що її поява видається тим яскравішою. Двійко інших відвідувачів витріщаються на неї — Джиджину зазвичай тиху первістку, і тільки їхня присутність утримує дівчинку, щоб не виголосити своїх намірів прямо з порога. Мама навчила її бути дуже обачною. (Мама дізнається, що вона прогуляла ясла. Нассун байдуже.) Утім, вона сковтує слинки й зразу ж іде до Рентри, простягаючи щось: темний шматок породи, усередині якого інкрустований маленький, майже кубічний діамант.

Розумієш, Нассун не має власних грошей, окрім кишенькових, а їх вона вже витратила на книжки й цукерки, перш ніж зачула, що до містечка прийшла науниця. Та ніхто в Тірино не знає, що в околиці є багаті поклади діамантів — ніхто, крім орогенів. І то, тільки якщо пошукають. За кілька тисяч років це спало на думку одній Нассун. Вона знає, що не мала б знаходити діамант. Мама привчила її не виказувати своєї орогенії та не користуватися нею за межами обережно прописаних навчальних занять, які вони проводять раз на кілька тижнів у долині неподалік. Як розмінну готівку діаманти ніхто не використовує, бо їх складно ділити для решти, проте вони все одно мають застосування у промисловості, гірництві тощо. Нассун знає, що щось вони коштують,

але й гадки не має, що гарненький камінець, який вона щойно вручила Рентри, вартує цілого будинку або й двох. Дівчинці-бо лише вісім.

І її аж розпирає від захвату, коли бачить, як Рентрині очі ширшають від вигляду блискучої скалки, що стирчить із темної каменюки, аж вона забуває про те, що навколо є й інші люди, і випалює:

— Я теж хочу бути научницею!

Ясна річ, Нассун не має гадки, чим же насправді займаються научники. Знає тільки, що дуже-дуже хоче податися з Тіримом.

Але про це далі.

Рентри була б дурепою, якби відмовилася від подання, тож вона й не відмовляється. Та не дає Нассун відповіді відразу, почасти й тому, що вважає дівчинку милою і що її заява нічим не відрізняється від миттєвих забаганок інших дітей. (Якоюсь мірою вона має рацію; минулого місяця Нассун мріяла бути генеркою.) Натомість научниця просить дівчинку сісти й розповідає історії своєму малому колу слухачів аж до смерку, коли сонце кидає довгі тіні схилом долини, укриваючи дерева. Коли двоє інших підводяться іти додому, то зиркають на Нассун і натякають, доки вона нехотя не йде за ними, позаяк вони — тіримці й не допустять, щоб пішла чутка, що вони зневажили научницю, дозволивши малому дівчиську забалакувати її до смерті всю ніч.

Коли відвідувачі йдуть, Рентри розпалює вогнище й починає готувати вечерю зі шматка підчеревини, зелені й кукурудзяної крупи, що купила попереднього дня у Тіримом. Чекаючи, доки зготується їжа, і підкріплюючись яблуком, научниця захоплено крутить у пальцях камінь Нассун. Захоплено й стривожено.

Уранці вона рушає до Тіримом. Кілька тактовних розпитувань приводять її до дому Нассун. Ессун натовді вже пішла — проводити останній у своєму житті ясельної учительки урок. Нассун теж пішла до ясел, але тільки щоб дочекатися обіду і піти знову знайти научницю. Джиджа у своїй «майстерні», як він називає прибудову, що слугує будинку замість льоху й у якій він протягом дня працює над замовленнями зі своїм гучним приладдям. Уче спить на настилі

в тій-таки кімнаті. Нічим його не розбудиш. Його колисають пісні Батечка Землі.

Коли Рентри стукає у двері, відчиняє Джиджа, і научниця на мить ледь сахається. Джиджа — сердинський мішанець, як і Ессун, хоча його кров тяжіє до санзейської; він кремезний, темношкірий, м'язистий і голомозий. Грізний. Та привітна усмішка на його лиці цілком щира, через що Рентри почуває невелике полегшення щодо свого наміру. Він добрий чоловік. Вона не може його надурити.

— Тримайте, — говорить вона, даючи йому каменюку з діамантом. Рентри в жодному разі не може прийняти такий цінний дарунок від дитини, не в обмін на дрібку байок і вишкіл, думку про який Нассун, найімовірніше, змінить за кілька місяців. Джиджа спантеличено супитьсся і приймає камінь, а вислухавши пояснення, рясно дякує. Чоловік обіцяє донести до всіх знайомих слово про щедрість і чесність научниці, завдяки чому, як він сподівається, вона матиме більше нагод успішно виявити своє ремесло, перш ніж рушити далі.

Рентри йде, і на цьому її участь в історії закінчується. А втім, участь ця значуща, саме тому я тобі про неї й розповів.

Зрозумій, супроти власного сина Джиджу налаштувала не якась одна річ. Протягом років він просто помічав за своїми дружиною і дітьми речі, що зароджували сумнів углибині його мозку. Ці зародки переросли у свербіж, а на початок нашої історії — у справжній подразник, проте самонавіювання не давало йому змоги по-справжньому обдумати здогад. Зрештою, він любив свою сім'ю, а правда видавалася просто... немислимою. Буквально.

Рано чи пізно він би й сам здогадався, так або інакше. Повторю: *рано чи пізно він здогадався б і сам*. Винуватити тут можна тільки його.

Але якщо тобі потрібне просте пояснення, і якщо можна вивести одну подію, останню краплю, останній пролам у вулканічному каналі... ним буде цей камінь. Розумієш-бо, Джиджа знався

на камені. Він був блискучим тесарем. Він знався на камені, знався на околицях і знав, що жили вулканічних порід із давньої вогнегори пролягають повсюди навкруги. Більшість із них не виходять на поверхню, але цілком можливо, що Нассун пощастило знайти камінь із діамантом десь, де кожен міг би його підібрати. Малоймовірно. Але можливо.

Усвідомлення плаває на поверхні Джиджиного розуму решту дня після того, як Рентри йде. Правда таїться, неначе левіафан, готовий розпростати своє тіло, проте гладінь його думок поки спокійна. Самонавіювання досі сильне.

Але тоді прокидається Уче. Джиджа йде до кубла спитати, чи хоче малий їсти; Уче каже, що ні. Тоді всміхається до тата і, з непомильною чутливістю могутньої орогенної дитини, зводить погляд на Джиджину кишеню і питає:

— А со це в тебе блисцить?

Слова, вимовлені його малючою говіркою, звучать мило. Його знання, оскільки камінь і справді у Джиджиній кишені, й Уче ніяк не міг би знати, що він там, його прирікає.

Нассун не відає, що це почалося з каменя. Як побачиш її, не кажи.

Коли по обіді повертається Нассун, Уче вже мертвий. Джиджа стоїть у кублі над його холонучим тільцем і важко дихає. Забити до смерті малюка не вартує значних зусиль, але Джиджа засапався, поки це робив. Коли заходить Нассун, у кровотоці тесаря досі забагато вуглекислого газу; його паморочить, трусить, морозить. Нелогічно. Тому, коли донька різко забігає на поріг кубла, витріщається на сцену й лише поволі усвідомлює, що перед собою бачить, Джиджа тільки випалює:

— Ти теж така?

Він кремезний чоловік. Вигук гучний і шарпкий, тож Нассун підскакує. Її очі зводяться до нього, відриваючись від Уче, що рятує їй життя. Сірий колір її очей — від матері, але форма обличчя — батькова. Єдиного погляду на неї Джиджі вистачає, щоб вийти зі стану первісного жаху, у який він провалився.

А ще Нассун каже йому правду. Це допомагає, бо нічому іншому він би не повірив.

— Так, — говорить вона.

Цієї миті їй насправді не страшно. Вигляд братового тільця і відмова власного розуму усвідомлювати побачене зупинили в ній усі мисленнєві процеси. Вона навіть не певна, про що саме батько питає, позаяк розуміння контексту сказаного змусило б її усвідомити, що плями на батькових кулаках — це кров, а її брат не просто собі спить на долівці. Вона не може. Не зараз. Але оскільки якихось зв'язних думок нема, Нассун, як діти часто роблять у критичних обставинах, здається. Їй страшно від побаченого, хоча вона й не розуміє чому. А поміж двох своїх батьків саме до тата Нассун завжди була ближчою. До того ж, вона саме його улюблениця: його первістка, його неждане дитя, дитя з його лицем і його вдачею. Її подобається його улюблена їжа. Він має примарні надії, що вона піде його слідами й стане тесаркою.

Тому коли дівчинка починає плакати, то сама не зовсім розуміє чому. Думки крутяться у голові, серце волає, і вона робить крок уперед. Кулаки чоловіка стискаються, та вона не може дивитися на нього як на загрозу. Він — її батько. Нассун хоче, щоб її втішили:

— Тату, — мовить вона.

Джиджа здригається. Кліпає. Витріщається так, наче вперше її бачить.

Усвідомлює. Він не може її вбити. Навіть якщо вона... ні. Вона — його дівчинка.

Нассун робить ще крок, тягнучись ручками. Він не може змусити себе ступити назустріч, але стримується, щоб не сахнутися. Дівчинка хапається за його ближчий зап'ясток. Чоловік стоїть, нависаючи над тільцем Уче; вона не може обійняти його за пояс, як хотіла б. Однак притискається личком до передпліччя, такого затишно-сильного. Вона тремтить, і Джиджа відчуває, як по його шкірі котяться її сльози.

Так він стоїть, поступово стишуючи дихання, поступово розтискаючи кулаки, доки донька плаче. По якійсь хвилі Джиджа повністю до неї повертається, і дівчинка обіймає його за пояс обома руками. Щоб повернутися до неї, йому потрібно відірвати погляд від того, що він учинив з Уче. Це дається легко.

Він шепоче їй:

— Збирай речі. Так, якби ми їхали до бабусі, — Джиджина мати вийшла заміж удруге кілька років тому й тепер живе в Сумі, містечку в сусідній долині, що невдовзі буде зруйноване до останнього каменя.

— А ми до неї? — питає Нассун, утиснувшись у живіт.

Джиджа торкається її потилиці. Він завжди так робив, тому що доньці це подобалося. Коли вона була малою, то попискувала гучніше, коли він тримав її саме там. Це тому, що в цій частині мозку містяться сягосапи, і, коли він її там торкається, Нассун може повніше його відчутти, як це роблять орогени. Ні він, ні вона не мали й не мають гадки, чому дівчинці так це подобається.

— Ми туди, де тобі буде краще, — говорить він стиха. — Я чув про одне місце, там тобі можуть допомогти, — знову зробити її дівчинкою, а не... від цієї думки він теж відвертається.

Нассун сковтує, тоді киває і робить крок назад, зводячи очі на тата.

— А мама теж із нами?

Щось пробігає Джиджиним обличчям, непомітно, мов землетрус.

— Ні.

І Нассун, що була повністю готова вирушити на схід сонця з якоюсь научницею, щоб раз і назавжди втекти з дому й від своєї матері, нарешті заспокоюється.

— Гаразд, тату, — каже вона і йде до кімнати збирати речі.

Джиджа проводить її поглядом один довгий видих. Тоді знову відвертається від Уче, збирає власні речі та йде надвір запрягти до воза коня. За годину вони вирушають, прямуючи на схід, із кінцем світу на п'ятах.

Н. К. ДЖЕМІСІН

* * *

Во дні Дж'ямарії, що загинула в Пору потоплої пустелі,
уважали, що якщо віддати морю останчика, воно не зійде на
суходіл і не забере решти.

— Уривок із «Заплідницького уставу», науницької
оповіді із квартенту Ганлу, Західні Узбережці,
біля Розколотого півострова.
Апокриф

ЗМІСТ

1	<i>Нассун, на скелях</i>	11
2	<i>ти, надалі</i>	21
3	<i>Щафа, забутий</i>	44
4	<i>тобі кинута виклик</i>	59
	<i>Интерлюдія</i>	77
5	<i>Нассун перехоплює віжки</i>	79
6	<i>ти віддаєшся справі</i>	88
7	<i>Нассун знаходить місяць</i>	106
8	<i>тебе попереджено</i>	120
9	<i>Нассун, потрібна</i>	136
10	<i>ти маєш попереду велику роботу</i>	150
11	<i>Щафа, залігши на дно</i>	163
12	<i>Нассун, падаючи вгору</i>	169
13	<i>ти, серед реліктів</i>	185
	<i>Интерлюдія</i>	214
14	<i>тебе запрошено!</i>	216
15	<i>Нассун, у неприйнятті</i>	237
16	<i>ти знову зустрічаєш старого друга</i>	255
17	<i>Нассун, супроти</i>	270
18	<i>ти, ведучи зворотний відлік</i>	287
	<i>Интерлюдія</i>	304
19	<i>ти розминаєш м'язи</i>	305
	<i>Интерлюдія</i>	340
20	<i>Нассун, гранована</i>	345
	<i>Додаток I. Покажчик П'ятих пір, засвідчених до та після заснування Санзейського Екваторіального Співтовариства, від останніх до найдавніших</i>	353
	<i>Додаток II. Глумачник термінів, уживаних у всіх квартентах Затишшя</i>	357
	<i>Про авторку</i>	395